

הרב דניאל לנדר

בענין קלוטה כמי שהונחה דמיא ודין מלאכת מחשבת

בשבת דף צז: איתא מח' רבי יהודה וחכמים בנתכוין לזרוק בשבת מרה"י לרה"ר ועבר ד' אמות ברה"ר אי חייב או לא וההו"א של הגמרא היתא דרבי יהודה מחייב שתיים, אחת משום הוצאה ואחת משום העברת ד' אמות ברה"ר וחכמים פטרי לגמרי. והקשה הגמרא דלפי ההו"א דמחייב רבי יהודה שתיים, אי להכא קבעי לה להכא לא קבעי לה אי להכא קבעי לה להכא לא קבעי לה. ופירש שם רש"י דהקשה הגמרא אמאי רבי יהודה מחייב שתיים דממ"נ הא חייב רק משום הוצאה ולא משום העברת ד' אמות ברה"ר דאי בעי שתנוח החפץ בדנפקא לרה"ר אז ע"כ לא נתכוין כלל להעברת ד' אמות ברה"ר ואיכא רק מחשבה למלאכת הוצאה, ומאידך גיסא אי נתכוין הזורק שתנוח לבסוף ד' אמות הא הוי בלשון רש"י מעשה הוצאה אריכתא וליכא עקירה ברה"ר וממילא פטור מהעברת ד' אמות ברה"ר וחייב רק משום הוצאה. (ועיין בתוצאות חיים סימן א' שמביא מח' ראשונים בהא אי מה דההעברת ד' אמות ברה"ר חייב צריך שתהיה העקירה וההנחה ברה"ר). ולכאורה צ"ע בפרש"י דהא מפורש להדיא בסוגיא דידן דרבי יהודה סובר דאמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא וממילא מיד בכניסת החפץ לרה"ר חשיב ליה כמונח ונגמרה המלאכת הוצאה ואח"כ איכא עוד עקירה ברה"ר, והאיך נחשב המעשה זריקה מרה"י לסוף ד' אמות ברה"ר כ"ממעשה הוצאה אריכתא"? (ועיין בחידושי הר"ן הכא דמפרש הסוגיא בענין אחר).

והנה יש לתרץ בפשיטות דרש"י אזיל אליבא לשיטת תוס' בשבת דף ק. ד"ה אחזתו הרוח ותוס' בעירובין דף צח: ד"ה אלא דהקשו דאיך כתב בגמ' שבת דף צז: דס"ל לרבי יהודה דאמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא והא תנן בעירובין דף צז: „היה קורא בספר על האיסקופה ונתגלגל הספר מידו גוללו אצלו היה קורא בראש הגג ונתגלגל הספר מידו עד שלא הגיע לעשרה טפחים גוללו אצלו משהגיע לעשרה טפחים הופכו על הכתב. רבי יהודה אומר אפילו אין מסולק מן הארץ אלא כמלא החוט גוללו אצלו“, אלמא דבעי רבי יהודה הנחה ע"ג משהו וחולק על הסברא דקלוטה כמי שהונחה דמיא, ותירצו התוס' דרבי יהודה סובר כר"ע דאמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא אבל רק בהמקום שהזורק בעי שתנוח שם, ולפיכך הכא דזרק מרה"י לרה"ר ועבר ד' אמות ברה"ר אי נתכוין הזורק למלאכת העברת ד' אמות ברה"ר דהיינו שתנוח החפץ לבסוף ד' אמות ברה"ר,

אז לפי סברת התוס' ל"א קלוטה כמי שהונחה דמיא עד סוף הד' אמות ברה"ר והמעשה הוצאה הוא מעשה הוצאה אריכתא, ואי נתכוין שתנוח החפץ בדנפקא לרה"ר ההנחה היא בשעת כניסתו לרה"ר ואע"ג דלא נח עד סוף ד' אמות ברה"ר דשפיר אמרינן קלוטה בעת כניסתו לרה"ר מכיון דבעי שתנוח שם, וחייב משום הוצאה ופטור משום העברת ד' אמות ברה"ר דלא נתכוין כלל למלאכה זו. וזהו שכתב רש"י דממ"נ חייב רק משום הוצאה.

[ויוצא לפ"ז דאיכא ג' שיטות בקלוטה – א) ר"ע דסובר דתמיד אמרינן קלוטה ב) רבנן דסוברים דתמיד לא אמרינן קלוטה ג) רבי יהודה דס"ל דרק אמרינן קלוטה בהמקום שהזורק נתכוין לזרוק שם, ויבואר עוד להלן מה עצם המח' בין ר"ע ורבי יהודה].

אלא אכתי איכא למידק דהנה תירץ הגמ' הכא דטעמא דסליק אדעתין דמחייב היה רבי יהודה שתיים הוא משום דאמר כל מקום שתרצה תנוח כלומר דלא איכפת ליה באיזה מקום החפץ תנוח והוי כאילו נתכוין שתנוח בכל מקום, ועיין בגמ' דכתב „פשיטא נתכוין לזרוק שמונה זורק ארבע הרי כתב שם משמעון, נתכוין לזרוק ארבע זורק שמונה מהו מי אמרינן הא אפיק ליה או דילמא היכא דבעי הא לא נח“, וע"פ פשטות החילוק בגמ' הוא דאם נתכוין לזרוק שמונה זורק ארבע הרי עכ"פ היה לו מחשבה לזריקת ארבע שהיה בכלל מחשבתו לזריקת שמונה והוי כמו נתכוין לכתוב שמוען וכתב שם שהוא חייב כדאיתא להדיא בריש הבונה, אבל בנתכוין לזרוק ארבע זורק שמונה לא היה לו מחשבה כלל לחלק מהזריקה מארבע אמות עד שמונה אמות ולכן נסתפק הגמ' אי חייב או לא. ודייק הגמ' דפטור בתרווייהו אפילו בנתכוין לזרוק ח' זורק ד' (לפי פירוש רש"י) מהא דאמר לעיל בנוגע לזרק מרה"י לרה"ר ועבר ד' אמות ברה"ר דרבי יהודה לא היה מחייב שתיים אלא א"כ אמר כל מקום שתרצה תנוח הא לאו הכי אינו חייב רק אחת, ש"מ שאינו חייב אם לא נחה במקום מחשבתו, ולגבי שם משמעון הא לא דמי ליה נתכוין לזרוק ח' זורק ד' דההנחה שהוא בסוף ד' אמות אינה חלק מהזריקה שנתכוין שתנוח לסוף ח' אמות, ואדרבה כיון דנח בסוף ד' אמות א"א שיגיע לסוף ח' אמות, ולכאורה יש לעיין טובא בפירוש רש"י דהא ע"כ טעמא דגמ' דבעינן לרבי יהודה שיאמר כל מקום שתרצה תנוח הוא משום דאי בעי שתנוח החפץ בסוף ד' אמות ברה"ר אז לא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא כמו שבארנו בשיטת רש"י, והרי הוי מעשה הוצאה אריכתא וליכא עקירה ברה"ר, ואי מאידך גיסא שנתכוין שתנוח החפץ מיד בכניסה לרה"ר אז ע"כ לא נתכוין כלל למלאכת העברת ד' אמות ברה"ר ופשוט דהוי פטור כדאיתא בב"ק דף כו: „נתכוין לזרוק שתיים זורק ארבע לענין שבת מלאכת מחשבת בעינן“ וא"כ איך פשט הגמ' בעיא בנוגע לדין נתכוין לזרוק ח' זורק ד' או לזרוק ד' זורק ח' דבתרווייהו היה לו כוונה למלאכה גמורה (ותרווייהו פשיטא

דחיובן אינן תלוי בקלוטה דאיכא הנחה ממש לחייבן) משיטת רבי יהודה? ושוב ראיתי שהקשה כן הגרע"א בדרוש וחידוש ונשאר בצע"ג. ועוד צ"ע קצת דמה היתה הסברא בהו"א דסבר דנתכוין לזרוק ח' וזרק ד' הוי דומה ממש לכתב שם משמעון והלא לא ניחא ליה כלל בהנחת החפץ בסוף ד' אמות משא"כ בכתב שם משמעון שהיה לו כוונה גמורה לכתיבת שם?

והנה בביאור שיטת רש"י נראה להקדים דברי הרשב"א בדף צט. דכתב הרשב"א דאפילו אם נימא דקלוטה כמי שהונחה דמיא, מ"מ אם נתכוין לזרוק מרה"י אחד לרה"י שניה דרך רה"ר וזרק ואז לרה"י שניה דרך רה"ר פטור משום הוצאה, דאע"ג דנעקר החפץ ברה"י ונחשב כמונח ברה"ר מפאת קלוטה עכ"פ לא „איתעבידא מחשבתו" בהנחת החפץ ברה"ר דהא כיוון שתנוח החפץ ברה"י השניה.. ולכאורה דברי הרשב"א תמוהים דאמאי איכא פטור מלאכת מחשבת הכא והלא אין כאן שום חסרון ידיעה או שגגה ואדרבה כיון שהחפץ יעבור דרך רה"ר כדי להגיע לרה"י השניה ובאמת הלך החפץ כפי רצונו דעבר דרך רה"ר ונח ע"ג קרקע רה"ר. ועיין בכריתות דף יט: דמוקי קרא מלאכת מחשבת בנתכוין ללקוט תאנים לבנים ולקט שחורים דבשבת פטור משום דלא נעשית נחשבתו דרצה לבנים אבל לקט שחורים, אך הכא הרי באמת נעשית מחשבתו דמתחלה זרק ע"ד שיעבור החפץ דרך רה"ר, ואמאי אינו חייב משום הוצאה מפאת קלוטה כמי שהונחה דמיא. ובאמת רבינו חננאל (דף צט.) מפרש דלפי המ"ד דקלוטה כמי שהונחה דמיא אם זרק מרה"י לרה"י דרך רה"ר חייב בשבת משום הוצאה ונגד הרשב"א.

וכדי ליישב שיטות רש"י והרשב"א נראה דצריך לברר יסוד הך דינא דמלאכת מחשבת אסרה תורה. והנה בב"ק דף ס. איתא „ת"ר ליבה וליבתה הרוח אם יש בלביו כדי ללבותה חייב ואם לאו פטור" כלומר דאם איכא כח אחר שמעורב בעשיית האש פטור, ופריך הגמ' א"כ אמאי זורה רוח ומסייעתו חייב בשבת משום בורר הלא ג"כ שם איכא כח אחר מעורב בה דהיינו הרוח, ומשני רב אשי „כי אמרינן זורה רוח ומסייעתו ה"מ לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה אבל הכא גרמא בעלמא הוא וגרמא בעלמא פטור". וקשה דלכאורה מלאכת מחשבת הוי פטור בשבת דא"ח אם לא נתקיים מחשבתו דאיכא תנאי במלאכת שבת דפטור בדלא נעשית מחשבתו, אבל הכא הרי הגמ' מוקי הקרא מלאכת מחשבת לחיובא דאע"ג דיש כח אחר מעורב בפעולותיו חייב בשבת וצריך ביאור. ויש לומר דהגוזה"כ דבעי מלאכת מחשבת הוא דלא מקרי מעשיו של אדם אא"כ נתקיים מחשבתו ורצונו, ולהיפך אי נתקיים מחשבתו אז הוי מעשיו אע"ג דבכהת"כ הוי רק גרמא כגון כח אחר מעורב בו. ואין זה שני דינים אלא חדא דינא הוי, דגדר מלאכת מחשבת הוא קיום מחשבתו ורצונו ע"י מלאכת שבת דהא דילפינן מקרא מלאכת מחשבת עיקר הדין לא נאמר על שגגת חתיכה

כגון נתכוין ללקוט תאנים לבנים ולקט שחורים שהוא פטור בשבת אלא הוי גדר במלאכת שבת דבהל' שבת מעשיו של אדם מצורף לי' ע"י קיום מחשבתו. ומיושב ע"פ זה דברי הרשב"א דבזרק מרה"י לרה"י דרך רה"ר אע"ג דהחפץ נחשב כמונח כשנקלט באויר רה"ר מפאת דין קלוטה, מכ"מ לא הוי חייב משום הוצאה משום דבשעת הנחה דהיינו באויר רה"ר עדיין לא נתקיימה מחשבתו ורצונו וכל זמן שעדיין לא קיים מחשבתו הוי כאילו לא זרק ואינו מקרי מעשיו, וא"כ פשוט הוא דא"א לו להתחייב משום הוצאה, והנה אע"ג דאין כאן שום חסרון ידיעה או שגגה דהא ידע שיעבור החפץ דרך רה"ר אפילו הכי פטור דבשעת הנחה דהוה ברה"ר עדיין לא נתקיים רצונו. ועיין בחידושי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם בהל' שבת פרק י' הלכה י"ז שכתב דגדר מלאכת מחשבת הוא שתעשה המלאכה בדעתו ובמחשבתו אבל לא דבעינן קיום רצונו וכוונתו ואם היה לו דעת גמורה להמלאכה או שפיר הוי מלאכת מחשבת, ולכאורה זה רק ניתן להאמר לשיטת רבינו חננאל אבל לא לפי הרשב"א שפירש דזרק מרה"י לרה"י דרך רה"ר פטור דלאו היינו מעשיו מ"מ כמו שבארנו. (ועיין באבני נזר ח"א סימן ע"ד שכתב דסלוק כחו כגון דהיה סכין בידו ופתחה כדי לשחוט ונפלה ושחטה אע"ג דלענין שחיטה כתב התב"ש דלא הוי חשיב ככחו מ"מ בשבת הדין הוא דחייב משום מלאכת מחשבת אסרה תורה, כלומר דעצם קיום מחשבתו מצרף השחיטה אליו וחייב בשבת אע"ג דבכהת"כ הוי רק גרמא וג"כ ע' במג"א סי' רנ"ב אם מותר ליתן חטין לרחים של מים ע"י גרמא אולם עי' בהרא"ש פרק הכונס שפירש דרק בזורה חייביה רחמנא בגרמא דעיקר מלאכה עשייתה ע"י רוח, וזה הוי לגמרי ביאור אחר בגמ' ממה שהבאנו בשם האבני נזר והמג"א).

ועכשיו נחזור ליישב קושית הגרע"א דמאי שייכות איכא בין הבעיא בגמ' בדין נתכוין לזרוק ארבע וזרק שמונה לשיטת רבי יהודה לפי פירוש רש"י שביאר דרבי יהודה אינו מחייב שתים בזרק מרה"י לרה"ר ועבר ד' אמות ברה"ר אא"כ אמר כל מקום שתרצה חנוח משום דס"ל לרבי יהודה קלוטה דוקא במקום שנתכוין שתנוח, ובכלל קשה על שיטת רש"י דמהי הסברא לומר דקלוטה כמי שהונחה דמיא תליא בהמחשבה של הזורק דלכאורה קלוטה כמי שהונחה דמיא היינו הגדרת הנחה דלא בעינן הנחה ע"ג קרקע אלא כיון דנכנסה לאויר רשות אחרת חשיב כמונח וא"כ הוי תלוי במציאות החפץ ברשות אחרת. ולא בהמחשבה של הזורק? ונראה לפרש שיטת רבי יהודה לפי פירוש רש"י ע"פ המהלך שהסברנו לעיל בדין מלאכת מחשבת דיסוד הך דינא הוא דבשבת איכא גדרים אחרים לאיזה מעשים מצורף לאדם, והיינו דפעולותיו של אדם בנוגע למלאכת שבת הוי מיקרי מעשיו רק ע"י קיום מחשבתו. והילכך אף הכא נמי הזריקה הויא מצורף לו דוקא בהמקום שהוא מקיים מחשבתו, ולכן מי שזרק

מרה"י לרה"ר ורצונו היה שתנוח בדנפקא לרה"ר הזריקה הוי מצורף לו רק עם הכניסה לרה"ר, ומשם ואילך הויא ליה מתעסק לגביה וזוהי גופא היא הנחת החפץ דכיון דנגמרה זריקתו בנוגע להל' שבת בכניסת החפץ לרה"ר א"כ פקעה מלאכתו שם וממילא הויא הנחה. וע"פ זה הוי מבואר היטב מה דס"ל לרבי יהודה דלא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא אלא דוקא בהמקום שהזורק בעי שתנוח דלדעת רבי יהודה גזר הנחה הוא גמר הזריקה, והרי כיון דאיתעבידא מחשבתו בהמקום שנתכוין שתנוח א"כ נגמרה מלאכתו וזריקתו שם והיינו ההנחה וזהו טעמא לרבי יהודה דסבר דבמקום שנתכוין שתנוח, שם הויא הנחה.

(ונראה לפרש מח' ר"ע ורבי יהודה אם תמיד אמרינן קלוטה או רק בהמקום שנתכוין שתנוח ע"פ מה שהסברנו דהנה שמעתי ממו"ר מרן הגרי"ד סולובייציק שליט"א דאפשר לחקור בגדר הך דינא דקלוטה כמי שהונחה דמיא אם הדין הוא דמשנקלט באויר נחשב כמונח או דלא בעינן הנחה כלל אלא רק שינוי רשויות, ומיד כשנכנס לאויר רשות שניה איכא שינוי רשויות, והוכיח מו"ר דשיטת ר"ע היא דלא בעינן הנחה מהא דכתבו הת"י בשבת דף ד: דר"ע רק אמר קלוטה לחומרא ולא לקולא ועיין בחידושי הרשב"א שהקשה דהלא הגמ' בגיטין דף עח: הביא שיטת ר"ע לענין קנין חצר ומאי חומרא איכא שם ותירץ מו"ר דמכיון דר"ע סבר דלא בעינן הנחה ולא שקלוטה נידונה כהנחה א"כ לא שייך כלל קולא דרק אי קלוטה נחשב כמונח יש היכי תמצא לקולא כגון זורק ד' אמות ברה"ר דליכא ד' אמות בין עקירה להנחה וגם עיין יש אומרים שהובא בחידושי הרשב"א דלא אמר ר"ע קלוטה ברשות אחת אלא בשתי רשויות והיינו כמו שכתבנו דשיטת ר"ע היא אינה חידוש בדין הנחה אלא שדינו הוא דהחפץ נחשב כנכנס לרשות שניה כשנקלט באוירה, וא"כ לא שייך למימר קלוטה אלא רק בשתי רשויות, אבל לפ"ד שיטת רבי יהודה היא כן חידוש בגדר הנחה דאיכא הנחה אע"ג שלא נפל ע"ג קרקע דהא כיון דנתקיימה מחשבתו ונגמרה זריקתו ממילא הויא הנחה וזה"ט מה דס"ל דדוקא אמרינן קלוטה בהמקום שנתכוין שתנוח).

והנה כל זה ניחא רק אם נימא דהנחה לא הויא תנאי בחיוב הוצאה אלא חלק מעצם המחייב, דהנה אף אם בעינן הנחה (דלא כשיטת ר"ע) יש לחקור אם היא חלק מעצם מלאכת הוצאה והעברת ד' אמות ברה"ר ובלא הנחה לא מיקרא הוצאה או דהוי רק תנאי בחיובא, דגזה"כ הוא דלענין חיובא בעינן הנחה. (ועיין באפיקי ים חלק ב' סימן ח' ותוצ"ח סימן ז' שפלפלו בחקירה זו) והנה אם הנחה אך הויא תנאי בחיובא פשיטא דאינה נכללת בתוך הך דינא דמלאכת מחשבת דאינה חלק מעצם מלאכת הוצאה, וא"כ המעשה זריקה ע"כ הויא מצורף לו עד הנחה ע"ג קרקע ממש ואפילו היכא שנתכוין שתנוח קודם לכן, כלומר דהחידוש דין בהל' שבת שמעשיו של אדם מצורף לו רק ע"י קיום מחשבתו והיכא

דנתקיימה מחשבתו נגמרה מעשיו נתחדשה רק בנוגע למלאכת שבת, ואם הנחה לא הויה חלק ממלאכת הוצאה אלא רק תנאי בחיובא א"כ פשיטא דהדינים של מלאכת מחשבת שייכים רק עד השינוי רשויות ואח"כ הוי ככל התורה כולה, וא"כ א"א למימר שיטת רבי יהודה דבמקום שנתכוין שתנוח נתקיימה מחשבתו ונגמרה מעשיו וממילא הויה הנחה, דהלא בלי הך דינא דמלאכת מחשבת כל עוד שלא היתה הנחה ממש ע"ג קרקע עדיין הוי מיקרי מעשיו ככל התורה כולה דהא כחו כגופו. ורק אם הנחה הויה חלק מעצם מלאכת הוצאה איכא למימר דמאחר דנתקיימה מחשבתו במקום שנתכוין שתנוח נגמרה מעשיו שם מכח הך דינא דמ"מ. ונראה דזהו מה שדייק הגמ' מהא דרבי יהודה אינו מחייב שתיים בזרק מרה"י ועבר ד' אמות ברה"ר אא"כ אמר כל מקום שתרצה תנוח שנתכוין לזרוק ד' זרק ח' הוי פטור, דמכיון דע"כ ס"ל שהנחה היא חלק מעצם מלאכת הוצאה והעברת ד' אמות ברה"ר כמו שביארנו פשיטא דפטור אם לא נחה במקום מחשבתו דלא הוי מלאכת מחשבת, דמאחר דהנחה הויה חשיבא כחלק מגופו של איסור אז ע"כ הויה נכללת בתוך האי דינא דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ואי לא איתעבידא מחשבתו הוי פטור, ולבתר דאיפשיטא לן הכי דהנחה היא מגופו של איסור אז הוי נמי פשיטא דנתכוין לזרוק ח' זרק ד' שהוא פטור דכל היכא דהנחה לא הויה כפי מחשבתו אינה מיקרי מלאכת מחשבת ומיושב היטב קושית הגרע"א.